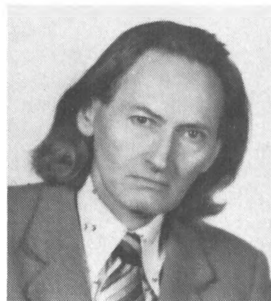

Beszélgetések a könyvtárról

„A könyvtár atmoszférájáról...”

Klaniczay Tibor a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének igazgatója, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság főtársa. Fő kutatási területe a 16–17. századi magyar irodalom története. Monográfiát írt Zrínyi Miklósról (1954, 1964), irodalomtörténeti tanulmányai a Reneszánsz és barokk (1961), a Marxizmus és irodalomtudomány (1964), A múlt nagy korszakai (1973), továbbá a Hagyományok ébresztése (1976) című gyűjteményes kötetében találhatók meg.

**KLANICZAY
TIBOR**
akadémikus

— *A Kritika 1980. évi 10. számában olvashattuk A magyar kultúra emlékeinek feltárása, nyilvántartása és kiadása címmel kidolgozott hosszú távú kutatási program („kutatási főirány”) tervtanulmányát. Milyen feladatok várnak nagy könyvtárainkra a főirány programjának keretében?*

— Minden könyvtárnak feladata, hogy állományának minél teljesebb feltárását elvégezze, e munka eredményét katalógusokban, bibliográfiákban közzétegye, és ezzel az anyag hozzáférhetőségét, kutatását elősegítse. A kutatási főirány tehát ezzel a feladattal külön nem számol, ennek a megvalósítása tulajdonképpen előfeltétele a főirány célkitűzéseinek. Munkánkban a könyvtáraknak erre a részben már meglévő, részben még megvalósítandó tevékenységére építve az országos összeállítások megszervezését, támogatását és kiadását szorgalmazzuk. Ilyenek a Magyar Nemzeti Bibliográfia egyes kiadványai, a több évtizede rendkívül eredményesen működő Régi Magyarország Nyomtatványok bibliográfiai csoport munkájaként megjelent két RMNY-kötet, a készülő sajtóbibliográfia, a középkori magyarországi eredetű kódexek feldolgozása. Ide tartozik a hungarika-kutatás szempontjából fon-

tos olyan egyetemes kataszterek felállítására és gondozására, amelynek terméke volt például a Sajó—Soltész-féle ősnymtatványkatalógus is. A magyar művelődéskutatás szempontjából rendkívül fontos lenne a régi magyar könyvtulajdonosok (possessorok) felderítése, gyűjteményeik történeti feldolgozása. A munka gazdaságos megszervezése érdekében kívánatos, hogy egy-egy országos feladatnak valamelyik nagykönyvtár legyen a gazdája. Az említett possessorkutatásnak például még nem sikerült az országos felelősét megtalálnunk. De a munka elosztásában eredményes vállalkozókra is leltünk. Gondolok itt a Debreceni Egyetemi Könyvtárra, amely a hazai cirillikák feltárását és regisztrálását vállalta magára.

— *Az említett tanulmány megjelenése óta az országos hatáskörű könyvtárakat hivatalosan is kutatóhellyé nyilvánították. Ez a rendelet valamilyen lehetőséget ad, vagy inkább feladatot ró a könyvtárra?*

— Mindkettőt. Nagyobb lehetőséget teremt arra, hogy a könyvtárakba tudományos munkára alkalmas könyvtárosok kerüljenek, és hogy akikben hajlam, képesség, tehetség van a tudományos munka végzésére, azok ezt a munkát a könyvtár keretein belül végezhesék

is. Tehát ne csak megtúrt, esetleg éppen rossz szemmel nézett tevékenység legyen a tudományos munka, hanem az intézmény presztízset növelő tényezővé váljon. Az az intellektuális erő, amely nagykönyvtáraink legjobbjában felgyülemlik, mutasson túl a könyvtár napi feladatain és kérjen részt az átfogóbb tudományos feladatok megoldásában. A rendelet tehát ennyiben jelent lehetőséget, és annyiban feladatot, hogy ezzel a lehetőséggel élni kell. A könyvtáraknak legyenek a hazai kutatás igényeihez, a könyvtár lehetőségeihez igazított és saját munkatársaik képességére, már meglévő tudományos eredményeire épített tudományos terveik. Természetesen egy rendelet hasznossága mindig a megvalósítás minőségétől függ. A könyvtárak kutatóhellyé való átműködése önmagában még csak lehetőség, megvalósítása akkor lesz hatékony, ha mód nyílik több, tudományos tevékenységet végző könyvtáros alkalmazására. Mivel a könyvtárban ellátandó napi feladatok nem csökkennek és ezeknek a feladatoknak egy részét a tudományos munkára is alkalmas szakembereknek kell ellátniuk, a rendelet hatékony megvalósítása elé korlátot állítanak a státusgondok. Amíg e téren nem találunk megoldást, addig a tudományos kutatóhely cím megadása elsősorban erkölcsi támogatást jelent.

— *Elégedett-e azokkal a kiadványokkal, könyvtári segédletekkel, amelyek az irodalomtörténeti kutatásokat segítik? Hol van a magyar könyvtárügynek sürgős pótolnivalója?*

— Elég szépszámu és elég sok kiadvány jelenik meg nagykönyvtáraink és közgyűjteményeink gondozásában, például központi katalógusok, egyes könyvtárak katalógusai, repertóriumok. Hogy csak néhány hasznos példát említsek: a Petőfi Irodalmi Múzeum ritka folyóiratokat feldolgozó repertórium-sorozatai, az írói kéziratok katalógusai, a már megjelent József Attila-, vagy a készülő Babits-kézirat-katalógus elsősorban segítők a kutatásnak. A vidéki könyvtárak kiadványai közül nagyon hasznosak a Debreceni Egyetemi Könyvtár folyóirat-repertóriumai; a szegedi Somogyi Könyvtár fontos írói bibliográfiákat ad közre. Amivel a kutató elégedetlen lehet: a közgyűjtemények ritkaságanyagának nyomtatott katalógusai még legnagyobb könyvtárainkban sem készültek el. Ami hozzáférhető, régen elavult, nemcsak a feltárás szempontjai miatt, hanem azért is, mert több évtizede készült, és az új gyarapodásról nem tájékoztat. Elavult az Egyetemi Könyvtár kéziratkatalógusa, az Or-

szágos Széchényi Könyvtár kéziratárának sokszorosított, kis példányszámú katalógusa az ötvenes évek közepén készült, és csak a magyar nyelvű kötetes anyagot sorolja fel. Külföldi tapasztalataim szerint a nagykönyvtárak kézikönyvtáiraiban a világon mindenütt megtalálhatók a könyvtárak nyomtatott kéziratkatalógusai. Ebben a rendszerben, az egyes országok felsorakoztatott kiadványai között a magyar rész a legszegényesebb. Persze vannak törekvések, hogy a sok évtizedes lemaradást pótoljuk. Az OSZK-ban készül a latin kéziratok katalógusa, az Akadémiai Könyvtár sorozatban adja ki az egyes gyűjteményrészek, írói vagy tudósi hagyatékok katalógusát. Az Egyetemi Könyvtárban, sajnos, nincs ilyen törekvés. A Széchényi Könyvtár felügyelete alatt megindult az egyházi könyvtárak kéziratkatalógus-sorozatának kiadása, s eddig a debreceni, a pannonhalmi és a Ráday-gyűjteményt feldolgozó kötet jelent meg. Olyan törekvés azonban, amely a British Museum, a Library of Congress vagy a Bibliothèque Nationale katalógusához hasonlítható volna, tehát hogy a könyvtárak adjanak ki szép- és szakirodalmi állományukról kötetkatalógusokat is, s ezekhez egy helyen, betűrendes felállításban lehessen hozzáférni, az egy helyen tartott személyi bibliográfiákkal együtt, nálunk — nyilván anyagi okok miatt is — fel sem merült.

— *Mi a véleménye a katalógusok mikrofilmlapos megjelentetéséről?*

— Úgy érzem, ez a megjelenési forma már a későbbi generációk munkáját fogja segíteni. Elsősorban azért, mert ma még nincsenek meg azok a technikai feltételek, amelyekkel egy kutató, akár saját dolgozószobájában is, ezeket a kiadványokat használni tudja. Ha ma megjelenik egy kéziratári katalógus könyvalakban és mikrofilmlapon, bármennyire helytakarékos is a mikrofilmlap, mégis a könyvet fogom választani, mert azt otthon bármikor leemelhetem a polcra és fellelmezhetem, a mikrofilmlapot viszont nem tudom használni. A könyvtáron belüli használatban természetesen nagy szerepet játszanak a különféle mikrofilmlapos és számítógépes feldolgozások. Ezt az amerikai nagykönyvtárakban végzett kutatásaim tapasztalatai is megerősítik. Nálunk a kutató a képernyőről, különböző kérdései betáplálása után, leolvashatja a keresett könyvek minden fontos adatát. Ehhez járul még, hogy a kötetek könyvtári jelzete azonos a raktári számmal, tehát a kutató a jelzet birtokában megtudja, hogy melyik raktárban, melyik folyosó hánya-

dik polcán találja meg a keresett művet, és a könyvtáros, raktáros közvetítése nélkül is kiszolgálhatja magát. Meg kell azonban mondanom, hogy a világ talán legmodernebb és legjobban felszerelt könyvtárában, az 1973-ban átadott Torontói Egyetemi Könyvtárban a modern feldolgozási formák mellett megtalálható a hagyományos fiókos katalógus is.

— *Következő kérdéseim a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság főtítkárához szólnak. Hogyan látja a könyvtárak szerepét a megújuló hungarológiai kutatásokban?*

— Erre nagyon nehéz az általánosságok elkerülésével válaszolni. A hungarológiai kutatások nyersanyagbázisa a könyvtár. Törekedni kell arra, és ez elsősorban a nemzeti könyvtárra érvényes, hogy sikerüljön a hungarológia illetékességi körébe tartozó anyag teljességével rendelkezni. Ez, sajnos, nem is olyan könnyű. Még hazai megjelenésű anyag is hiányzik — természetesen a régebbi korok kiadványaira gondolok —, a jelenkor külföldi hungarológiai anyagával kapcsolatban viszont azt tapasztalom, hogy nincs jól kialakult módszer a begyűjtésre. A könyvtárak különféle bizonytalan információs forrásokra kénytelenek hagyatkozni, és gyakran rajtuk kívül álló okokból sem szereznek tudomást fontos hungarika-jellegű kiadványokról. Például biztosan tudom, hogy az Olaszországban megjelenő hungarikák egy része a Széchényi Könyvtárban sincs meg. Még nehezebb az elszórtan megjelenő cikkek felderítése. Ez pedig még égetőbb feladat, annál is inkább, mert világszerte egyre több magyar vonatkozású cikk, tanulmány jelenik meg. Azt kell azonban mondanom, hogy ezeknek a köteteknek, cikkeknek a megszerzése akkor is a könyvtárak feladata volna, ha nem beszélnénk megújuló hungarológiai kutatásokról.

— *A Hungarológiai Értesítőből tudjuk, hogy készül az Alapkönyvtári Bibliográfia. Hallhatnánk erről bővebben?*

— Az Alapkönyvtári Bibliográfia társaságunk egyik fontos segédeszköze lesz a hungarológiával foglalkozó külföldi intézmények számára. Tulajdonképpen könyvtári vezérfonalnak is nevezhetnénk, amely tartalmazza annak a minimális kézikönyvtárnak a tervét, amellyel egy hungarológiával foglalkozó intézménynek kívánatos volna rendelkeznie. Az összeállítás nincs tekintettel a dokumentumok megjelenési idejére, s ebből a szempontból inkább ideális, mintsem reális tervről beszélhetünk, hiszen a régebbi szakmunkák beszerzése ma már jórészt lehetetlen. Mégis irányító sze-

repe lesz a kiadványnak akkor, ha például külföldön hagyatékban, árverésen felbukkan néhány magyar vonatkozású alapmunka. Ekkor az ajánló bibliográfiával rendelkező könyvtárosok tudni fogják, hogy érdemes-e, szükséges-e az ott folyó kutatások számára megszerezni ezeket a műveket. A bibliográfia mintegy háromezred címét tartalmaz, természetesen csak kötetben megjelent műveket és teljes folyóirat-évfolyamokét, egyes tanulmányokét nem. A bibliográfia szerkesztője V. Windisch Éva, ő a felelőse az általános résznek is, ahol munkáját Stauder Mária segíti. Az irodalomtudományi részt B. Hajtó Zsófia és Tódor Ildikó, a nyelvészetit D. Mátyai Mária, a néprajzit pedig Kósa László szerkeszti. Kiadványunk a közeljövőben nyomtatott formában jelenik meg, és megküldjük a hungarológiával foglalkozó valamennyi intézménynek.

— *Van-e módja a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak, hogy könyvekkel is segítse ezeket a kutatóhelyeket?*

— Ez tulajdonképpen nem a mi feladatunk. Nagyon szerény ajándékként természetesen néhány új kiadványt el tudunk juttatni egy-egy intézményhez, vagy az újonnan létesült kutatóhelyeket mintegy ötven kötetnyi összeállítással tudjuk segíteni. A külföldi hungarológiai intézmények hazai anyaggal való ellátása a Széchényi Könyvtár feladata, erre a minisztérium külön összeget ad. Sajnos, a külföldi partnerek gyakran panaszkodnak amiatt, hogy az ajándékba kapott könyveket nem tudják jól használni, mert országismertető és reprezentatív képes albumokat kapnak, holott a legfrissebb szakmunkákra volna szükségük.

— *Ön vendégprofesszorként tanított Párizsban és Rómában, de jól ismer szinte minden jelentős külföldi könyvtárat. Ha a világ könyvtáraiból egy-egy dolgot, ötletet importálni lehetne, hogyan alakulna az ideális nemzeti könyvtár?*

— A külföldi tapasztalatokat és az ebből adódó feladatokat részben eddig is említettem. Most csak egy kérdésre térnék ki. Hallatlanul nagy jelentősége van a jól megszerkesztett, összeállított szabadpolcos kézikönyvtárnak. Jelenleg hazánkban az adatok összeszedése az alapvető kézikönyvtári anyag szétszórtsága miatt rendkívül körülményes és fáradságos. Helyhiánnyal küszködő könyvtáraink például képtelenek egymás mellett elhelyezni a világ nagykönyvtárainak nyomtatott katalógusait, és ha az egyik, mondjuk, a British Museum sorozata meg is található nyilvános olvasóteremben, a Bibliothèque Nationale katalógusát már

egy eldugott munkaszobában, az ott dolgozók zavarásával lehet csak használni. Ebből a szempontból ideális a Vatikáni Könyvtár több mint 10 ezer kötetes kézikönyvtára, amelyben a világ összes könyvtárának katalógusa, alapvető bibliográfiai segédanyaga és szaktudományi alpmunkája megtalálható. Vagy említhetem az Uppsalai Egyetemi Könyvtárat, ahol egyedülálló a személyi bibliográfiák gyűjteménye. Rossz példaként a római Biblioteca Nazionale-t hozhatom fel, amelynek kézikönyvtára a külön termekre tagolás miatt csak nagyon körülményesen használható.

— *Végül egy személyes kérdés: szeret-e Professor Úr könyvtárban dolgozni, vagy csak akkor kényszerül rá, ha a kutatott forrás, illetve a szükséges szakirodalom saját könyvtárában nem található meg?*

— Nagyon szeretek könyvtárban dolgozni. Ennek több oka is van. Elsősorban azért, mert a könyvtárban többnyire olyan forrásokat, eredeti kéziratokat, régi nyomtatványokat olvashatok, amelyek otthon természetesen nincsenek meg. Tehát az anyag érdekessége, izgalma is a könyvtárba vonz. Másrészt otthon sokkal több minden elvonja az ember figyelmét, telefoncsörgés, egyéb zajok, a könyvtárban viszont nyugalom van. A kutatót körülvevő gazdag kézikönyvtár új ötleteket, gondolatokat sugall, míg ugyanez a lehetőség otthon

kevésbé van meg. A könyvtár atmoszférája is hozzájárul az eredményes munkához. A római Biblioteca Nazionale új épületéből szinte menekül az ember, míg a már említett Torontói Egyetemi Könyvtárban minden körülmény adva van az elmélyült munkához. Ezt azzal alapozták meg a könyvtár létrehozói, hogy építések csupán a ráfordított összeg 50 százalékát tette ki az építési költség, a másik 50 százalékot a szociológiai, pszichológiai szempontok érvényesítésére fordították, hogy minél körütekintőbben alakíthassák ki a könyvtári kutatóhelyeket. Ide tartozik a világítás, a színek harmóniájának megtervezése vagy éppen a kutatószobákban bekapcsolható halk zene. És ha már erről van szó, hadd említsem meg a hazai könyvtárak egyik nagy hiányosságát, azt, hogy nincs mód bennük az írógép használatára. Az érthető, hogy az olvasóteremben nem lehet gépelni, de rendkívül fontos lenne, hogy egy külön szobában, akinek erre igénye van — akár saját gépen is — lemásolhassa a kívánt szöveget. Remélhetőleg a Széchényi Könyvtár várbeli új otthonában erre is gondoltak a tervezők. Mivel a másolatrendelés (OCÉ, xerox) másolóautomaták hiányában és a könyvtári életben is eluralkodó bürokrácia miatt rendkívül hosszadalmas, legalább az írógépelés lehetőségét kellene megteremteni.

Németh S. Katalin

Hallottuk,

hogy 1984. március 22-én dr. Zsidai József, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója ünnepélyesen átadta azt a 80 kötetes ajándékot a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola könyvtári tanszékének, illetve könyvtárának, melyet — saját intézményén kívül — a Számítástechnikai Oktató Központ, az Országgyűlési Könyvtár, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adományoz-

zott a tanszéknek. E nagyvonalú segítség azért is értékes, mert az ajándékozók könyvtárusi forgalomban nem kapható kötelező olvasmányokat másoltak le és költettek be, hogy pótolják ezek hiányát, ugyanis a korábbi példányszám a hallgatók létszámának megkétszereződése és az erős igénybevétel miatt már nem volt elegendő.

A Zsidai József kezdeményezte és általa is szervezett segítség szép példája a könyvtárügy könyvtárosképzést támogató áldozatkészségének és e könyvtárak figyelmességének. (—th—a)